

מחווון כללי בסיס באתיקה במחקר

טרם ביצעו המחקר מומלץ לעבור על המחווון ולוודא כי כל סעיפיו מתקיימים.

כלל אתי	האם מיושם?
אופן ניסוח השאלות (בשאלון או בראיון): - שאלות שאינן חודרניות או פוגעניות. - שאלות המכבדות רב-תרבותיות ושונות מגדרית או אחרת. - ניסוח השאלות תואם גיל/ שלב התפתחותי של משתתפי המחקר.	
הימנעות מכלי מחקר העלולים להזיק למשתתפים או לעורר אי-נוחות בקרבם.	
לא מופעל על אדם כל לחץ, ישיר או עקיף, להסכים להשתתף במחקר.	
הימנעות מפנייה למשתתפים שיש ביניהם לבין הסטודנט החוקר קשרי סמכות (מורה-תלמידים, מנהל בית ספר-צוות מורים, יועצת חינוכית-תלמיד, מטפל-מטופל וכדומה).	
מוסבר למשתתפים (או לאפוטרופוס) מהם נושא המחקר ומטרותיו.	
לא מופעלת על המשתתפים מניפולציה המערבת רמייה (במקרה שהדבר הכרחי, יש לחשוף את המניפולציה מהר ככל האפשר).	
לא מוצע למשתתפים גמול כספי על השתתפותם במחקר.	
צוינו לפני המשתתפים שם הסטודנט החוקר והמסגרת שבה נערך המחקר.	
בעת ניתוח הנתונים והצגתם יש לוודא כי אין דרך לזהות מי המשתתפים.	

כללי בסיס באתיקה במחקר עם קטינים (בני 18-0)

- כל מחקר המתבצע במסגרת בית ספר עם תלמידים חייב לעבור אישור של לשכת המדען הראשי של משרד החינוך.
- כל מחקר עם קטינים מחייב פנייה להוריהם לשם קבלת אישור.
- יחסי מרות אסורים במחקר. לשכת המדען הראשי אינה מאפשרת, נכון להיום, כי מורה יבצע מחקר עם תלמידים בבית הספר שבו הוא עובד, גם אם התלמידים שהוא פונה אליהם אינם תלמידיו באופן ישיר ו/או אם מדובר בפנייה למספר מצומצם של תלמידים. לכן, אם הסטודנט בכל זאת מעוניין לבצע מחקר עם תלמידים בבית ספר, עליו לקיימו בבית ספר אחר.

4. ניתן לבצע מחקר עם קטינים, ללא צורך בפניה ללשכת המדען הראשי, אם המחקר אינו מתבצע במסגרת בית הספר. כלומר, בקרב מדגם של קטינים מתנדבים בשעות אחר הצהריים.

5. כאשר מבצעים תוכנית התערבות בבית ספר ורוצים לבחון אותה תוך כדי פנייה לתלמידים (ראיונות/שאלונים/ תצפיות) יש להביא בחשבון: א. התלמידים אינם חייבים להשתתף בתוכנית ועל כן יש לחשוב היכן יהיו אלה שאינם משתתפים. ב. לשכת המדען הראשי דורשת לצורך האישור להעביר אליה את התוכנית המפורטת ואת מערכי השיעור. תהליך האישור של תוכנית התערבות הוא ארוך מתהליך אישור של מחקר ללא תוכנית התערבות. אם בוחנים את תוכנית ההתערבות מההיבט של צוות בית הספר, אין צורך בפנייה ללשכת המדען הראשי.

מספר כללים נוספים הייחודיים למחקרים המערבים שאלונים וראיונות

שאלונים:	ראיונות:
יש לצרף לשאלונים פסקת פתיחה הכוללת: - הסבר כללי למשתתפים על נושא המחקר והשאלונים. - התחייבות לשמירת האנונימיות של המשיבים והשימוש בנתונים לצורכי מחקר בלבד, ובקשה מהמשיב לא לציין את שמו על גבי השאלון. - ציון כי המשיב אינו חייב לענות על השאלון וכי הוא יכול לפרוש ממילויו בכל עת. - יש לציין את שם הסטודנט החוקר ולכתוב שהמחקר מתבצע במסגרת עבודת סמינריון/גמר/תזה במכללת סמינר הקיבוצים. - רצוי להוסיף פרטי התקשרות עם החוקר למקרה שמתעוררות שאלות. אמצעים אפשריים לשמירה על אנונימיות מסירת הנתונים: - מסירת השאלונים במעטפות סגורות. - העברה מקוונת של השאלונים. - העברה במייל - דרך תיבת מייל הנפתחת לצורך המחקר בלבד.	לפני תחילת הריאיון : - יש להסביר למרואיין מהו נושא המחקר ולהציג לפניו את המסגרת שבה מתבצע הריאיון. - יש להתחייב בפני המרואיין כי תישמר האנונימיות שלו בעת פרסום הנתונים. בשום שלב אין לכתוב את שם המרואיין במחקר. במידה ויש הכרח בציון שמות יש להשתמש בשם בדוי או באות ראשונה של שם בדוי. - יש להדגיש בפני המרואיין כי בכל שלב הוא יכול לבקש להפסיק את הריאיון. במהלך הריאיון: - אין להפעיל על המרואיין מניפולציה תוך כדי הריאיון או להוליכו שולל. - יש לאפשר למרואיין לדבר באופן חופשי, אין להשיב במקומו, יש לקבל כל עמדה שהוא מביע ללא העברת ביקורת. - אין להציג את עמדת החוקר על נושא המחקר או על השאלות.

אתיקה במחקר חינוכי
מסמך עקרונות ונהלים

ועדת האתיקה
למחקרי סטודנטים/יות
דצמבר, 2018

אתיקה במחקר חינוכי

מסמך עקרונות ונהלים

ועדת האתיקה למחקרי סטודנטים/יות
דצמבר, 2018

חברות ועדת האתיקה לאישור מחקרי סטודנטים/יות

ד"ר טל שמר אלקיים - יו"ר הועדה
ד"ר רינת ארביב אלישיב
ד"ר אניה גליקמן
ד"ר סיגל עוזרי-רויטברג
ד"ר מיכל קרן
ד"ר ענת שביט מילר

כתיבת מחקר מערבת סוגיות אתיות מגוונות, המתעוררות בשלבים שונים של עריכת המחקר. סוגיות אלו חשובות ודורשות מהחוקר¹ מחשבה והתייחסות.

מכללת סמינר הקיבוצים מחויבת לשמירה על זכויות המעורבים במחקרים הנערכים במסגרתה, ובכללם הבטחה שלא יהיו השלכות שליליות של המחקר על המשתתפים, חסיון הנתונים והקפדה על הזכות שלא להשתתף במחקר.

להלן מסמך המסכם בקצרה נהלים ועקרונות לביצוע מחקרים אתיים על ידי הסטודנטים במכללה.

ועדת האתיקה המוסדית לאישור מחקרי סטודנטים במכללה, הפועלת ברשות המחקר, נועדה לסייע לסטודנטים חוקרים לבצע מחקר העומד בכללי האתיקה ולאשר ביצוע מחקר אחרי בחינת ההיבטים האתיים הקשורים בו.

הוועדה מטפלת באישור של המחקרים הבאים:

- מחקרי תזה הפונים לנבדקים מבוגרים או קטינים
- עבודות גמר בתוכנית להערכה בחינוך הפונות לנבדקים מבוגרים או קטינים
- עבודות גמר, בשאר התכניות, הפונות לתלמידים במסגרת מערכת החינוך.

¹המסמך כתוב בלשון זכר, אך פונה לשני המינים.

נוהלי המכללה לגבי הצורך/אי הצורך לפנות לוועדת האתיקה וללשכת המדען הראשי

עבודת תזה + תואר שני בהערכה בחינוך:				האישורים הנדרשים (מוצגים על פי סדר ההתנהלות הנדרש)		
קבוצת המחקר				וועדת אתיקה מוסדית	אישור המדען הראשי	אישור הורים
1. מחקר עם תלמידים המתבצע במסגרת בית ספר (חייב להיות בית ספר אחר מזה שבו הסטודנט עובד)				✓	✓	✓
2. מחקר עם ילדים (עד גיל 18) שאינו מתבצע במסגרת בית ספר				✓		✓
3. מחקר עם מבוגרים (מורים, מנהלים וכו')*				✓		
עבודת גמר בכל התכניות (מלבד הערכה בחינוך):						
קבוצת המחקר				וועדת אתיקה מוסדית	אישור המדען הראשי	אישור הורים
1. מחקר עם תלמידים המתבצע במסגרת בית ספר (חייב להיות בית ספר אחר מזה שבו הסטודנט עובד)				✓	✓	✓
2. מחקר עם ילדים (עד גיל 18) שאינו מתבצע במסגרת בית ספר						✓
3. מחקר עם מבוגרים (מורים, מנהלים וכו')*						
סמינריונים:						
קבוצת המחקר				וועדת אתיקה מוסדית	אישור המדען הראשי	אישור הורים
1. מחקר עם תלמידים המתבצע במסגרת בית ספר (חייב להיות בית ספר אחר מזה שבו הסטודנט עובד)					✓	✓
2. מחקר עם ילדים (עד גיל 18) שאינו מתבצע במסגרת בית ספר						✓
3. מחקר עם מבוגרים (מורים, מנהלים וכו')*						

* איסוף מידע ממורים אינו דורש אישור של לשכת המדען הראשי במידה ומתבצע ב־15 בתי ספר או פחות. אם האיסוף רחב יותר ומתבצע ביותר מ־15 בתי ספר יש לפנות ללשכת המדען הראשי לאישור.

עקרונות אתיים במחקר:

1. **הסכמה מדעת**
זכות המשתתף במחקר לקבל החלטה אם להשתתף במחקר בהתבסס על מתן מידע מלא בשקיפות

- יש להסביר למשתתפים (או לאפוסטרופוס) מהם נושא המחקר ומטרותיו.
- יש לפרט למשתתף אפשרות של אי נוחות הצפויה לו במחקר.
- יש לציין את שם החוקר ואת המסגרת שבה נערך המחקר.
- אין להפעיל מניפולציה על המשתתפים. במקרה שהדבר הכרחי, יש לחשוף את המניפולציה מהר ככל האפשר.

1. **הסכמה מדעת - קטינים**
 - יש לפנות להורים לקבלת הסכמתם לביצוע המחקר.
 - יש למסור למשתתפים מהו נושא המחקר בהתאם לרמת הבנתם.
 - השאלות ו/או התערבויות צריכות להיות תואמות את הרמה הקוגניטיבית ואת שלבי ההתפתחות של המשתתפים.

2. **וולונטריות**
זכות המשתתף במחקר לקבל החלטה חופשית להשתתף במחקר ללא תלות בלחצים חיצוניים

- אין להפעיל על אדם כל לחץ, ישיר או עקיף, להסכים להשתתף במחקר.
- יש להדגיש לפני המשתתפים כבר בהתחלה כי הם אינם חייבים להשתתף במחקר וכי יוכלו לפרוש בכל עת.
- יש לקבל את ההסכמה החופשית של התלמיד, גם אם הוריו נתנו את הסכמתם להשתתפותו.
- אין להציע למשתתפים גמול כספי על השתתפותם במחקר.

3. **שמירה על אנונימיות**
הבטחה למשתתף במחקר כי לא תהיה כל אפשרות לחבר בין זהותו לתשובותיו או לנתונים שנאספו.

- בעת ניתוח הנתונים והצגתם יש לוודא כי אי אפשר לזהות את המשתתפים.
- אין לציין שם או כל פרט מזהה על גבי השאלון.
- יש להקפיד שלא לציין את שמות המרואיינים על גבי הראיונות.
- יש להשתמש בשמות בדויים.